

ÅBEN- HJERTIGE STEMMER

SOLSKIN OG SORG

Det er en sommeraften i Langerhuse ved den jyske vestkyst. Jeg er i mine bedsteforældres sommerhus, den gamle Oline Roms gård, hvor havet hvisker i vinduer og vægge. I soveværelset er der blå karlekammersenge og lysende gardiner farvet af lilla skygger fra en verden udenfor. Og det er her, jeg ser min mor. Hun sidder ved min brors seng og læser op fra Astrid Lindgrens *Brødrene Løvehjerte* fra 1973.

I min erindring går jeg lidt omkring i værelset, imens de læser, og af og til kommer jeg hen for at se de fine tegninger i bogen. Min bror er tre år ældre end jeg, så jeg var sikkert ikke helt gammel nok til at forstå historien. Men jeg kan stadig huske, at min mors stemme var så bevæget, at ordene havde svært ved at komme frem. Jeg kunne fornemme hendes følelser af sorg og melankoli, selv om jeg endnu ikke forstod dybden af dem.

Mange år senere forsøgte jeg selv at læse de svære sider om Jonatan Løvehjertes død op for mine egne børn. Det er lillebroren Karl, der fortæller. Kun ti år gammel er han alvorligt syg, og storebror Jonatan har reddet ham ud af en brændende bygning. Men Jonatan dør efter

faldet, og Karl ligger fortvivlet og ensom tilbage i sin sygeseng.

En aften får han besøg af en snehvid due, og duens kurren forvandler sig til Jonatans stemme. Jonatan hvisker, at de skal mødes igen ved den gamle ryttergård i Kirsebærdalen i landet Nangijala, og kort tid efter sker det. Pludselig står Karl virkelig foran lågen til gården i det eventyrlige land, og han kan se sin bror sidde i solskinnet og fiske.

Mange romaner møder vi flere gange i vores liv, og hver gang vi læser dem, vil vi registrere noget forskelligt, så teksten dermed ændrer sig sammen med os, vores liv og erfaringer. Som barn havde jeg endnu ikke mærket, hvad det vil sige at miste eller virkelig føle sorg. Men romaner kan få os til at fornemme følelser, vi ikke selv har oplevet, og langsomt gøre os klar til at møde dem.

Som voksen frygtede jeg at skulle læse om døden for mine børn, men det var mine egne følelser, der gjorde det svært, fordi jeg gerne ville beskytte dem mod en fortælling om et barns sygdom og død. For dem var *Brødrene Løvehjerte* derimod først og fremmest et eventyr.

Den engelske forfatter E.M. Forster mener, at det mest fundamentale aspekt ved en roman er, at den rummer en god historie. Vi forventer, at en forfatter ønsker at fortælle en historie og helst én, vi har svært ved at lægge fra os, og som følelsesmæssigt bevæger os, så mødet med bogen også bliver et minde i vores liv. Om en lys sommeraften engang for længe siden.

DE VOKSNE KAN OGSÅ VÆRE BANGE

Den første roman, jeg kan huske, at jeg selv læste, var også af Astrid Lindgren. Måske skyldes det, at hun som forfatter er særligt god til at skabe genkendelige personer og vække farverige verdener til live med kirsebærtræer og lejrball, rumpenisser og røvere.

Som syvårig lå jeg hjemme på mit børneværelse i Beder og mærkede, hvor godt det følte at græde til *Ronja Røverdatter* fra 1981. Da jeg læste romanen, voksede nye tanker og følelser nærmest fysisk frem indeni, mens Ronja lærte den buldrende mørke skov at kende. Tænk at være så modig og så sej som Ronja. Hun kunne klatre i høje træer og springe over dybe kløfter og narre de skræmmende skovhekse. Gid jeg var lidt mere som hende! Ronja tør nemlig følge sit hjerte og sætte sig op mod sin far, da han har fanget hendes bedste ven Birk fra den rivaliserende klan.

Skønlitteraturen giver os ofte en slags urscener, som vi genkender på tværs af tid og rum. Vi kan let sætte os ind i, hvordan det føles at blive uretfærdigt behandlet af sin far og ikke have ordene i sin magt til at gå imod ham. Vi kan også let forstå, hvor ondt det gør at være vred på én, vi elsker. Men romaner viser os ofte en konflikt fra flere sider.

Vi føler med Ronja, da faren ikke vil have noget med hende at gøre, fordi hun har hjulpet Birk. Heldigvis er Ronja stærk nok til at flytte ud i skoven, indtil faren besinder sig. Men pludselig vender perspektivet, for Ronja opdager, hvor fortvivlet faren er over sin egen vrede. Det er en uventet vinkel at få som barn. Dermed kan der

opstå helt nye tanker, når vi ikke blot spejler os i Ronja, men vi også får medlidenhed med den store røverkonge og forstår hans sårbarhed og frygt for at miste sin datter.

Romaner kan netop udvide vores verden ved at give os flere perspektiver på den, og den russiske litteraturteoretiker Mikhail M. Bakhtin fremhæver derfor romanens dialogiske form. Dens særlige styrke er evnen til at lade modsatrettede stemmer komme til orde og vise os situationer fra flere vinkler, så vi mere åbent kan forstå andre mennesker og verden omkring os.

Forfatteren til en såkaldt polyfon eller mangestemmig roman skal ifølge Bakhtin derfor fungere som en slags arrangør af stemmer i dialog, så ingen stemme bærer sandheden alene. Bakhtin er altså optaget af at skabe et mere etisk rum i romanen, hvor forskellige holdninger står ligeværdigt ved siden af hinanden, uden at de bliver reduceret til en forfatters ensidige version af verden. Dermed åbner romaner for perspektiver, men også tider, steder og livsvilkår, der ikke er vores egne.

VÆRELSE MED UDSIGT

Som barn slugte jeg alverdens litteratur og hentede næsten hver weekend en pose med bøger på biblioteket. Først var det på biblioteket i Beder i den lille gule villa, hvor bibliotekarerne havde gjort sig umage med at skabe en tryk hule, så vi børn let kunne finde historierne om Lotte og Totte, Alfons Åberg og Cykelmyggen Egon.

Siden kørte min far mig til den nærliggende Aarhusforstad Højbjerg, hvor der var et endnu større bibliotek i flere etager, og jeg samlede stakke, jeg knap nok selv

kunne bære ud til bilen. Jeg husker ikke, hvad der stod i alle de bøger, jeg slæbte hjem de år, men jeg husker, hvor godt det føltes at forsvinde helt ind i romanernes verden. Halvsiddende i sofaen i stuen, godt viklet ind i et tæppe og med en glemt kop te inden for rækkevidde.

Det at læse er ofte blevet beskrevet som en slags virkelighedsflugt, fordi vi ser ud til at isolere os fra verden, og nogle gange kan romaner også give os et roligt pusterum, hvor vi kan hente ny energi, hvis vi har det svært i det sociale. Romaner har flere gange hjulpet mig på den måde. Men uanset om vi fortaber os i fantasifulde historier om vampyrer og spøgelse eller hengiver os til realistiske hverdagsproblemer, er det at læse romaner ikke kun en vej ud af verden. Det er også et møde *med* verden, for grundlæggende handler romaner altid om os.

Den norske forfatter Jan Kjærstad har beskrevet det således, at den virkelige helt i en roman altid er læseren, da det er læseren, der ændrer sig og udvikler sig undervejs i mødet med fremmede stemmer, tanker, handlinger og følelser. Mens vi sidder musestille der i sofaen, øver vi vores evne til at forstå ikke bare litteraturen, men også vores relationer til andre og verden i det hele taget.

Vi skal ifølge den amerikanske litteraturforsker Harold Bloom læse romaner, fordi vi i et helt liv kun kommer til at kende få mennesker rigtig godt, og selv dem kommer vi måske aldrig helt til at kende. Romaner giver os unik adgang til andres indre stemmer, så vi kan komme helt tæt på de tanker, mennesker ellers har i ensomhed og måske skammer sig over og ikke tør dele.

Denne adgang til romankarakterers tanker kan også

gøre det lettere at indleve os i mennesker, vi ellers aldrig ville have lyttet til. Det er for eksempel tilfældet med den åbenhjertige Mattis i den norske forfatter Tarjei Vesaas' roman *Fuglene* fra 1957.

SOM ET FREMMED FUGLESKRIG

Mattis har svært ved at finde ord, når han skal tale med andre. Han ved ikke, hvad der er galt med ham, men han tænker ikke så hurtigt. Til gengæld kan han sagtens mærke, hvordan andre forsøger at undgå ham og også gør grin med ham bag hans ryg. Mattis bor alene med sin storesøster Hege, som må tjene penge for dem begge, da ingen vil ansætte Mattis, der er alt for langsom og glemmer sine opgaver. Til gengæld har han en særlig sans for naturen og oplever verden som fuld af varsler for fremtiden.

Det kommer derfor til at betyde meget for Mattis, da et snepetræk flyver over deres hjem, og han ser det som et tegn på lykke. Men da et lyn lidt senere slår ned i et af to visne træer, der er opkaldt efter søskendeparret, forstår han, at der kun er noget lykkeligt i vente for den ene. Kort tid efter forelsker Hege sig, og Mattis mærker, at han er i vejen. Han føler sig tilovers og indser, at han aldrig vil kunne finde et menneske, der på den samme måde vil være forelsket i ham, fordi han ikke tænker og taler som andre i landsbyen.

Som læsere oplever vi, hvor utrolig følsom Mattis er over for andres sindsstemninger, selv om han ikke har ord til at vise det. Vi ser hans store kærlighed, når han for eksempel har øje for, hvor meget Hege arbejder for at

kunne forsørge dem begge. Gid det var muligt at advare Hege, så hun kunne forstå de skjulte sammenhænge, Mattis ser i sine varsler, og som til sidst får ham til at sejle ud i sin hullede robåd og overlade sin skæbne til andre.

Fuglene var blandt de første romaner, jeg læste som studerende på nordisk, hvor jeg var så heldig at få skønlitteratur som pensum. Min læsegruppe skulle holde oplæg om den, og vi fandt virkelig ud af, hvor svært det kan være at formidle en så følsomt fortalt bog uden at fortolke den alt for bombastisk. Som Mattis var vi fulde af følelser efter at have læst romanen og havde svært ved at finde ord for dem.

Mattis er en sympatisk karakter, som det er let at holde af, men de indre monologer kan også give os adgang til langt mere grænseoverskridende erfaringer. I den russiske forfatter Fjodor Dostojevskijs *Forbrydelse og straf* fra 1866 er den fattige student Raskolnikov besat af tanken om at slå sin gamle pantelånerske ihjel, da han mener, at ekstraordinære mennesker har ret til at bryde loven, hvis det kan skabe en bedre verden. Han ved, at det er en uhyrlig og vanvittig plan, og han tror da heller ikke for alvor, at han vil føre den ud i livet. Alligevel gør han det.

Ikke alene dræber han den gamle dame, men også hendes enfoldige søster, der uventet dukker op i lejligheden. Drabet på hende er beskrevet helt nøgternt, som en skovhugger fælder et træ, når Raskolnikov med et enkelt slag hugger hele den øverste del af hendes pande af, helt ned til tindingen.

Umiddelbart slipper han af sted med mordene og tror sig i sikkerhed, men hans liv udvikler sig til et helvede af skyld, angst og vanvidstanker. Vi er så tæt på morderens følelser og forestillinger, at det er nærliggende at få medlidenhed med ham. På én og samme tid inviterer *Forbrydelse og straf* os til at tage afstand fra hans gerninger og føle empati.

De fleste romaner kredser om, at vi som mennesker ofte tænker eller handler på måder, vi ikke ønsker. Romaner lægger sjældent op til afstand og dom, men til indlevelse og refleksion over, hvad der førte ind i mørket, og en genkendelse af mørket som en del af det menneskelige. Der er ingen tvivl om, at Raskolnikov for altid er mærket, ligesom læserne af Dostojevskijs værk er det, for romaner kan forandre os med deres på samme tid fremmede og genkendelige historier.

EN NAT FULD AF RÆDSEL

Der er kun én bog, jeg har bedt mine voksne børn om at læse, og jeg så, at den forvandlede dem. Det er den smukkeste og mest voldsomme bog, jeg nogensinde har læst. Bogen står uden genre, men er en form for kærlighedsbrev og et vidnesbyrd fra en mor til sin afdøde søn, en klagesang om sorg og smerte og en lyrisk og dokumentarisk roman.

Selv om vi ofte karakteriserer romaner som opfundne historier, handler de lige så ofte om virkelige erfaringer, og selv om vi tit tænker på romanen som en samlet fortælling, er dens mest karakteristiske træk ifølge Bakhtin muligheden for at indoptage vidt forskellige genrer i sin